

Andreu Nin o la injustícia que reposa sota terra

El 16 de juny de 1937, enmig d'un clima de persecució contra el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), uns agents soviètics amb ordres directes de Stalin van segrestar Andreu Nin. Aquell fou l'últim dia que hom el va veure amb vida. Setanta anys més tard, encara planen molts interrogants sobre els autors i les responsabilitats d'aquell crim. Pelai Pagès (Sant Pere Pescador, 1949) i Andrew Durgan (Romford, Anglaterra, 1952) han escrit nombrosos llibres relacionats amb Nin i el marxisme català. A més, Pagès va assessorar el reportatge televisiu *Operació Nikolai*, de Dolors Genovès i Llibert Ferri, que indagava sobre la mort de Nin. I Durgan va ser assessor històric de la pel·lícula *Terra i llibertat*, dirigida per Ken Loach.

—**En quin nivell polític cal situar la figura d'Andreu Nin?**

—PELAI PAGÈS. Andreu Nin s'ha d'interpretar en el context d'un moment en què a Catalunya hi ha grans transformacions polítiques i socials; un període amb moltes expectatives de canvi i també de revolució. Nin va començar a implicar-se amb la causa de la classe obrera. I també amb l'emancipació nacional, no únicament social. Això va ser una constant en la seva vida. A més, tenia una característica que no tenien pas tots els polítics catalans de l'època: va saber teoritzar sobre aquesta experiència.

—**Nin era més un teòric que no un d'home d'acció?**

—ANDREW DURGAN. Igual que molts intel·lectuals revolucionaris de l'època, Nin no era solament un teòric, sinó que es va implicar molt en qüestions organitzatives del moviment revolucionari, tant quan va ser secretari adjunt de la Internacional Sindical Roja, a Moscou —amb una responsabilitat enorme en un moviment que abraçava milions de persones—, com quan militava en un grup d'unes quantes desenes de persones aquí a Catalunya. Es pot fer un

Quan s'escau el setantè aniversari de la mort d'Andreu Nin, els historiadors Pelai Pagès i Andrew Durgan, bons coneixedors de la història del marxisme a Catalunya, reflexionen sobre el paper d'un dels líders del POUM i les circumstàncies del seu assassinat.

paral·lisme amb molts més revolucionaris de l'època, començant per Lenin, que, a més d'escriure, eren persones molt implicades.

—**Com creieu que van influir en Nin els nou anys que va passar a Moscou als anys vint?**

—P. PAGÈS. Aquesta experiència va ser definitiva per al seu futur, perquè va viure de prop les vicissituds de la Revolució Russa i es va implicar en la fase de la construcció del socialisme. Després, quan es va iniciar la involució estaliniana, l'experiència russa li va permetre de veure què havia de ser el socialisme i què no.

—A. DURGAN. Cal entendre Nin com algú que forma part de tota una generació de revolucionaris compromesos amb la Revolució Russa, gent amb molt de talent que havien estat els fundadors del moviment comunista i que van voler desentendre-se'n quan hi hagué l'ascens de l'estalinisme.

—**Quina fou l'aportació de Nin a la política catalana dels anys 30, quan va tornar de Moscou i va fundar Izquierda Comunista?**

—A. DURGAN. Nin va contribuir a les idees del moviment obrer de tot l'estat espanyol; tot i que IC era una organització relativament petita, intel·lectualment tenia una influència més àmplia. Pel que fa a Catalunya, cal destacar la teorització de Nin sobre la qüestió nacional i també que fou un dels primers marxistes que va escriure sobre el feixisme.

—**L'odi de Stalin vers Nin té l'origen en els anys en què vivia a Rússia i per la proximitat a Trotski, o bé era fruit de la crítica del POUM als processos de Moscou de l'any 36?**

—P. PAGÈS. L'odi de Stalin cap a Nin venia del fet que era dels pocs polítics de l'estat espanyol que coneixia molt bé per dins el procés de la Revolució Russa; és a dir, coneixia molt bé l'estalinisme i per tant Stalin el podia considerar un representant d'aquella vella guàrdia bolxevic que ell anava eliminant des de 1936.

—**Podríem dir que Stalin recelava de Nin per les coses que sabia?**

—P. PAGÈS. Sí. El temor d'Stalin era el que pot tenir un home davant d'un altre que li coneix els secrets.

—**Hi esteu d'acord, senyor Durgan?**

—A. DURGAN. Sí, però cal tenir en compte el context; és a dir, l'existència del POUM com a partit que representa una alternativa al Partit Comunista, que defensa els bolxevics i reivindica Lenin, en un context de gran importància internacional com fou la Guerra Civil, fa que Stalin no pugui tolerar un partit com el POUM. Per tant, encara que Nin no hagués conegut bé l'URSS, també hi hauria hagut la repressió contra el POUM.

—**Creieu que Nin va estar a l'altura de les circumstàncies durant la Guerra Civil, o bé, amb Maurín al capdavant —si no hagués caigut en mans dels rebels—, les coses haurien anat d'una altra manera per al POUM?**

—P. PAGÈS. Com a historiador no m'agrada fer història ficció. Dit això, cal assenyalar que dins el POUM allò que deia Maurín no anava a missa. Tot i que tenia molt carisma, les seves idees sempre eren discutides. Maurín i Nin es complementaven: Nin era el mestre en el sentit més pedagògic, que volia convèncer per mitjà de la raó, i Maurín era l'home del partit, el qui mobilitzava les masses. Evidentment que va ser important que Maurín no hi

fos durant la Guerra Civil. Tothom el va trobar a faltar, començant per Nin mateix. També és cert que algun sector, sobretot procedent del BOC, va qüestionar Nin, perquè continuava essent, entre cometes, el trotskista. Ara bé, si analitzem la política que va desenvolupar el POUM durant la guerra es veu com manté una lògica total i absoluta en tot allò que havien decidit i aprovat prèviament.

—A. DURGAN. Hi ha historiadors que sostenen que amb Nin i els trotskistes entre cometes el POUM es va convertir en un partit molt més radical. Però si analitzem bé la política del partit durant la guerra i els mesos previs, quan encara hi ha Maurín, veiem que és la mateixa.

—Tots dos heu utilitzat l'expressió "trotskistes entre cometes". Després de tots aquests anys es continua dient que el POUM era trotskista...

—P. PAGÈS. Fins i tot encara hi ha qui diu que Nin havia estat secretari de Trotski, cosa que no és veritat. És evident que Nin va ser trotskista en el sentit polític i ideològic del terme. Hi va haver un moment en què es va comprometre en el projecte de regeneració de la Internacional Comunista, però quan es va veure que això era impossible va haver-hi un canvi de tàctica i van començar les desavinences entre ells dos. Nin va ser trotskista en el sentit ideològic fins a la mort. Ara bé, si s'entén per trotskista l'home que manté una fidelitat i una ortodòxia al líder, ni Nin ni el POUM no ho van ser mai. Passa que a tots dos se'ls atribueix aquesta etiqueta en un moment en que trotskista volia dir "anticomunista" i "feixista".

—A. DURGAN. El terme *trotskista* és tergiversat, avui dia. Nin no era trotskista en un sentit absolutament fidel, sinó que tenia idees pròpies. Molta gent

trotskista va tenir diferències amb la línia oficial. Els unia era el rebuig cap a l'estalinisme, un moviment que havia posat fi a la democràcia tant dins el PCUS com dins l'URSS.

—Un dels moments culminants de la carrera política d'Andreu Nin és quan esdevé conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya, el setembre del 36. Com ho valoreu?

—P. PAGÈS. Va ser important en molts aspectes. Va portar-hi a terme una gestió molt important, va posar ordre en l'àmbit judicial. A partir del setembre hi va haver una davallada de la repressió indiscriminada, incontrolada, que hi havia hagut durant l'estiu. També, per primera vegada a Catalunya i a Espanya, es concedeix la majoria d'edat als divuit anys.

—Per què el van fer fora del govern al cap de dos mesos?

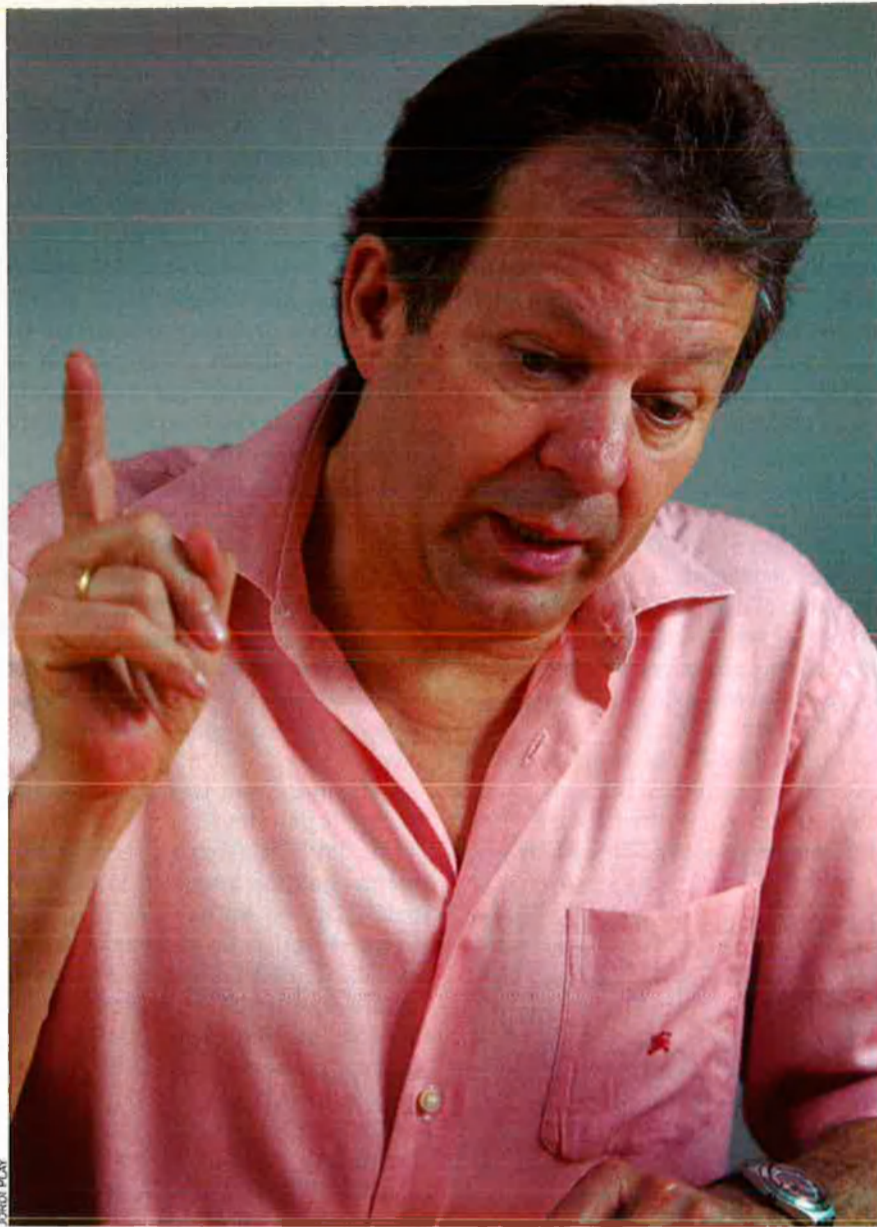
—P. PAGÈS. Això va ser una maniobra política encapçalada sobretot pel PSUC, en un moment en què ja havia començat la campanya contra el POUM. És evident que ni Stalin ni el PCE ni el PSUC no havien assumit totes les accions que el POUM havia portat a terme contra l'URSS, no havien assumit la crítica contra els processos de Moscou, no havien assumit la crítica a l'actitud de Stalin vers la Guerra Civil. I el POUM seguia una política radicalment diferent de la del PCE i el PSUC. Ve un moment en què el POUM es converteix en una veritable obsessió per als estalinistes i també per al PCE i el PSUC, de manera que a final del 36 el POUM denuncia maniobres directes de l'URSS en la política espanyola. Aquestes crítiques ja no són acceptades i es quan el PSUC provoca la crisi del govern d'unitat que acaba fent fora Nin, però que, tal com es demostra més tard, no talla els problemes a la rereguarda.

—Aquests problemes van arribar a la màxima expressió durant els Fets de Maig de l'any següent. A partir d'aquell moment, la repressió va afectar Nin, el cas més significatiu, però també molts més militants del POUM...

—A. DURGAN. La repressió ja va començar l'octubre del 36 amb els atacs al POUM de Madrid, quan joves comunistes van assaltar-ne la seu. Hi ha una instrucció molt clara per part de la Inter-

JORDI PUJOL

nacional Comunista en què es critica el PCE per no haver encapçalat una campanya antitrotskista més forta. És molt ben documentat que des de Moscou arriben instruccions molt clares per a eliminar el POUM. Nin no va ser l'únic. Fou el més important, però hi hagué més militants que hi van perdre la vida. Si no van matar més gent és perquè després de la desaparició de Nin hi va haver un gran escàndol internacional, una gran campanya de solidaritat que va evitar que fossin executats més dirigents.

—Setanta anys després és possible de descobrir qui va ser el braç executor de l'assassinat d'Andreu Nin?

—P. PAGÈS. La persona que el va executar físicament no la coneixem, entre més raons perquè en la documentació que es conserva a l'arxiu de la policia política soviètica a Moscou els noms de les persones que havien segrestat Nin i que l'havien interrogat són ratllats.

—I pel que fa a la responsabilitat que hi van tenir el PCE i el PSUC?

—A. DURGAN. Gent important, tant del PCE com del PSUC, han criticat durament l'assassinat d'Andreu Nin. Ja l'any 1979, un editorial de *Treball*, el butlletí del PSUC, en condemnava l'assassinat. Però hi ha coses que no són tan clares. Personalment, penso que és impossible que no hi fossin implicats, perquè en tota l'activitat de la policia política soviètica a la zona republicana hi havia vinculació constant amb comunistes espanyols i catalans, que participaven en la repressió. La responsabilitat moral per a mi és claríssima, encara que no hi participessin directament.

—Aleshores, es poden qualificar el PCE i el PSUC de còmplices de l'assassinat en un mateix nivell?

—P. PAGÈS. Hi ha complicitats en la mateixa escala. Avui sabem que la txeca

on van portar Nin a Alcalà de Henares era la casa d'Hidalgo de Cisneros, i tant ell com la seva companya, Constança de Mora Maura, aristòcrates i militants del PCE, van tenir un paper clau en tot el procés. Ara, tampoc no en faria una inculpació general. La militància comunista encara era de fe cega i això feia que molts militants de base es creguessin allò que deia la propaganda.

—Aquesta fe cega explica que setanta anys després encara hi hagi un odi gairebé irreconciliable entre psucaires i poumistes?

—P. PAGÈS. Sorprenentment, malgrat les evidències, encara hi ha gent que atribueix el final de Nin a una simple desaparició i no pas a un assassinat.

—A. DURGAN. Jo crec que allò rellevant no és que la gent negui que Nin fos assassinat, sinó que hi hagi una mena de nou revisionisme d'alguns historiadors, que sostenen que la radicalitat del POUM va provocar la repressió. És una visió que vol justificar, no pas l'assassinat de Nin, però sí la repressió del POUM.

—Ara es parla molt de la memòria democràtica i antifeixista. Nin, però, va ser una víctima del bàndol republicà...

—A. DURGAN. Quan es parla de la memòria històrica, crec que s'oblida que no acaba de ser cert el tòpic de les dues Espanyes, perquè en realitat n'hi va haver tres. Si volem reivindicar allò que va significar Nin i més gent cal tenir molt en compte la tercera: l'Espanya revolucionària. Crec que fer justícia a la memòria de Nin és també fer justícia a tota aquesta experiència.

—P. PAGÈS. La història ja li ha fet justícia, a Nin. De tota manera, la memòria històrica també exigeix recuperar la d'aquells fets que no agraden. En aquest sentit, crec que el govern català ha de ser valent i assumir la reivindicació històrica de la personalitat d'Andreu Nin amb totes les conseqüències.

—Seria possible trobar-ne el cos?

—P. PAGÈS. Sempre he considerat que això seria una pèrdua d'esforços i de diners. Els morts, se'ls ha de deixar descansar. No aporta res a la història trobar una despulla. En tot cas seria interessant, si es pogués saber on el van enterrar, recordar-ho amb algun monòlit.

Xevi Camprubi